



## „NÉVBITORLÁS”

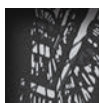
SZERZŐI NÉV, EREDETISÉG ÉS ÍRÓI TULAJDON KÉRDÉSEI  
AZ 1837-ES HOLLÓ-VITÁBAN

A *Figyelmező* 1837. november 14-i számában Bajza József *Névbitorlás* címmel a következő szerkesztői jegyzettel vezeti fel a laphoz érkezett megkeresést: »A' hűség« »Holdhoz« »Mellyik jobb?« című versezetek' (l. Aurora 1836, 1837) írója, kit személyesen ismerek, kijelenté előtttem, hogy az 1838. Emlényben Holló név alatt kijött Rajasthani leány nem az ő munkája 's egyszersmind kért, hogy nyilatkozását bocsássam közre, mit tenni annyival inkább kötelességemnek ismerek, mert a' kérdéses név tudtomra legelőször az Aurórában 's az által használtatott, ki a' következő nyilatkozást teszi.<sup>1</sup> Bajza ezt követően közreadta Vörösmarty *Névbitorlás* című cikkét.<sup>2</sup> Az Aurora-kör tagjai számára a problémát az jelentette, hogy ugyanazt az álnevet vette fel Kunoss Endre, az ifjabb írónemzedék egyik tagja az 1837-re kiadott *Emlényben*. A korabeli magyar irodalmi nyilvánosságban a Holló pszeudonima egyszerre két referencialitással rendelkezett, ami az Aurora-körben plágiumként értelmeződött. Tanulmányomban a Bajza közvetítésével Vörösmarty és Kunoss között zajló vitát vizsgálom, mely rámutat arra, hogy nemcsak egyes szövegek átvételének ténye vagy vélelme alapozhatja meg a plágiumvádát, hanem akár egy szerzői név eltulajdonítása is. Az eset vizsgálata egyrészt árnyalja a szerzői nevek és a plágiumvadás kapcsolatát, másrészt rámutat az Aurora-körhöz kapcsolódó szerzői névhasználati elképzelésekre, melyeknek egyszerre voltak jogi, gazdasági, esztétikai és etikai kérdései. Vörösmarty és íróbarátai kiemelt szerepet szántak a neveknek az írói imázsformálás és karrierépítés területén. Véleményem szerint a szakirodalomban kevesebb figyelmet kapó összetűzés elemzésével árnyaltabbá tehető a hazai szerzői jogi viták története.

### A SZERZŐI NÉVHASZNÁLAT ÉS A PLÁGIUM MEGÍTÉLÉSE AZ AURORA-KÖRBE

Az, hogy Bajza teret engedett ennek a közleménynek, azzal magyarázható, hogy a *Kritikai Lapok* 1831-es indulásától folyamatosan reagált a szerzői névhasználatot érintő kérdésekre, többek között a névtelenség és az álnevhasználat elutasítását

- 1 BAJZA József, „Névbitorlás”, *Figyelmező*, 1837. nov. 14., 319. Vörösmarty hivatkozott költeményei: HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „Hűség”, *Aurora* 15 (1836): 352–354; HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' holdhoz”, *Aurora* 16 (1837), 140–141., HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „Mellyik jobb?”, *Aurora* 16 (1837), 399–400.
- 2 HOLLÓ [VÖRÖSMARTY Mihály], „Nyilatkozás”, *Figyelmező*, 1837. nov. 14., 319–320.



célzó felvetésekre is.<sup>3</sup> A klasszikus századforduló és a reformkor közönsége amúgy is komoly érdeklődést mutatott a szerzői névhasználat problémái iránt. Michel Foucault nyomán a szerzői névhasználat alatt azt a módszert értem, amikor a név olvasója a név értelmezésével elkülönít egymástól különböző szövegeket és diskurzusokat, kijelöli és értelmezi ezeknek a szövegeknek a befogadási módját és az irodalomban való helyét.<sup>4</sup> A szerzői névhasználatot számos körülmény, így a retorika, a világi és az egyházi hatalom, a jog, a nyilvánosság, az alkalmazott médium, a név illősege, hitelessége vagy éppen attribúciójának lehetősége egyaránt meghatározta. A különböző kommunikációs és retorikai szituációk figyelembevétele, melyekben a neveket létrehozták, illetve interpretálták, lehetőséget teremt a szerzői névhasználat tipológiájának meghatározására. Ez alapján megkülönböztettek egymástól diszkrét, maszkos és státuszemelő szerzői névhasználatot. A diszkrét névhasználat célja elsődlegesen a szerző meglévő társadalmi státuszának védelme, és célja, hogy a választott nevet ne lehessen könnyedén visszavezetni a szerzőhöz. Jól példázza ezt báró Orczy Lőrinc tábornok, főispán esete, aki társadalmi státusza védelmében csak álnévvel engedte közölni versesköteteit.<sup>5</sup> A maszkos névhasználat esetében a rejtőzködés másodlagos, és az ezt alkalmazó szerzők sokkal inkább az egyes szövegek elkülönítésére és irodalmi szerepjátékokra törekedtek. Ezt példázza Kölcsey Ferenc Cselkői álneve, mellyel kritikái műveit akarta az életműve többi részétől elhatárolni.<sup>6</sup> A harmadik változat a státuszemelő szerzői névhasználat, ahol elsődleges cél, hogy a választott nomen ne legyen könnyen visszavezethető a szerzőhöz, és segítsen valamilyen emancipatorikus vagy éppen karrierépítési cél elérésében. Ez utóbbit példázza többek között az Aurora-kör szerzői névhasználati gyakorlata is.<sup>7</sup> Természetesen előfordulhatott, hogy egy-egy szerzői név státusza és szerepe megváltozott egy újabb kommunikációs vagy retorikai szituációban.

Az Aurora-kör számára a szerzői név kiemelt fontossággal bírt. Egyrészt kritikaelméleti megfontolásaik alapjául szolgált mint az ún. részreahajlatlan recenzió garanciája.<sup>8</sup> Bajza a *Vezérszó* című programtanulmányában úgy érvelt, hogy a kritikus az általa választott név rejtekében gyakorlatilag megszabadul az elfogultságaitól,

3 FEKETE Norbert, „»a névtelenség kárhóztatik főképp«: A szerzői névhasználat és a kritika státusza a 19. század első évtizedeinek magyar irodalmában”, *Irodalomtörténeti Közlemények* 121 (2017): 315–354., 325.

4 MICHEL FOUCAULT, „Mi a szerző?”, in MICHEL FOUCAULT, *Nyelv a végtelenhez: Tanulmányok, előadások, beszélgetések*, szerk. SUTYÁK Tibor, ford. ERŐS Ferenc és KICSÁK Lóránt, 2. kiad., 119–146. (Budapest: Latin Betűk, 2000), 125–127.

5 FEKETE Norbert, „Orczy Lőrinc szerzői névhasználat és az irodalom státusza”, in *Az ember: Kultúrtörténeti és poétikai megközelítésben, Fiatalok Konferenciája (FiKon) 2016*, szerk. DÉRI Eszter, DÓBÉK Ágnes, GÖRÖG Dániel, MARKÓ Anita és MARÓTHY Szilvia, 205–219. (Budapest: reciti, 2017).

6 FEKETE Norbert, „Kölcsey Ferenc névhasználatának ismeretelméleti háttere”, *Irodalmi Szemle* 60, 2. sz. (2017): 63–72.

7 FEKETE, „»a névtelenség...», 323–331.

8 *Uo.*, 323–324.

mely lehetővé teszi számára, hogy a külső körülményektől függetlenül csak az esztétikai elveket szem előtt tartó bírálatot hozzon létre.<sup>9</sup> Másrészt a névtelen vagy álneves kritikáik lehetővé tették Bajzáék számára, hogy komolyabb lélegzetvételű összeütközéseket indukáljanak a korabeli irodalmi élet prominens szereplőivel. A szerzői névhasználatot saját irodalmi és társadalmi pozícióik erősítésére használták fel. Jól példázza ezt az Aurora-pör, ahol a szerzői névhasználat és a hozzájuk kapcsolódó retorikai és kommunikációs fogások segítségével igyekeztek a közvéleményt meggyőzni arról, hogy egyedül ők tekinthetők az *Aurora* almanach tulajdonosának és vele együtt Kisfaludy Károly szellemi örökösének.<sup>10</sup> Harmadrészt az Aurora-kör saját maga kárán tapasztalta, hogy az irodalmi nyilvánosságba történő kilépés és a kritika új, fenyegető hatalma akár a szerzői pozícióikra is veszélyt jelenthet. Közismert Toldy Ferenc esete, aki a rosszul sikerült Iszokratész-fordítása miatt kényszerült arra, hogy az irodalmi életben diszkreditálódott családnevét, a Schedelt lecserélje.<sup>11</sup> Toldy a kritika és a közönség véleményének megismerése érdekében Júliusz álnév alatt adta ki Bajza szerint már nyilvános közlésre alkalmas verseit. Döntését azzal indokolta barátja előtt, hogy a pszeudonimával való közlés lehetőséget biztosít arra, hogy a szerző a kritikai vélemények megismerését követően még csiszolhassa művét és egy későbbi kiadás során a saját nevével jegyzett szövegkorpusza részeként ismerje el vagy éppen teljesen elvesse.<sup>12</sup> Ezek alapján látható, hogy az Aurora-kör kritikai, karrierépítési és szerzői imázsformálást szolgáló céljai érdekében rendszeresen alkalmazott különböző funkciójú szerzői neveket.

Bajza a *Figyelmező* és az *Athenaeum* számára meglehetősen érzékeny jelenségre hívta fel a figyelmet a névbitorlás szó címként való felhasználásával, mellyel ráirányította a problémára az olvasó figyelmét. A cím azt sejteti, hogy az irodalmi szövegek részben vagy teljesen történő átvételéhez hason-

9 BAJZA József, „Vezérszó”, *Kritikai Lapok* 1 (1831): X.

10 FEKETE Norbert, „Az Aurora-kör szerzői névhasználati stratégiái az írói karrierépítés szolgálatában”, *Széphalom* 28 (2018): 103–113.

11 DÁVIDHÁZI Péter, *Egy nemzeti tudomány születése: Toldy Ferenc és a magyar irodalomtörténet*, Irodalomtudomány és kritika (Budapest: Akadémiai Kiadó – Universitas Kiadó, 2004), 317–346.

12 FEKETE Norbert, „»jó [...] ha az ember tart magának egy álorcztát«: A szerzői névhasználat hatása az írói karrierépítésre”, in *Határátlépések*, szerk. BARNA László, EGERER Lilla, KAPUSI Angéla és MAJOR Ágnes, *Pro Scientia Füzetek* 3, 26–33. (Miskolc: Könyvműhely.hu, 2015).

lóan a szerző nevével is vissza lehet élni. Alapvetően két jog van, amely a szerzői névhez kapcsolódik. Az első a névfeltüntetés joga, vagyis, hogy a szerző szerzőként szerepelhessen a művén. Az antikvitásban ezt a plágium fogalmával fejezték ki, melynek lényege, hogy az egyik szerző úgy tünteti fel a másik szerző alkotását mintha az a sajátja lenne.<sup>13</sup> Gérard Genette a plágiumhoz alapvetően rossz szándékot csatol, amikor azt írja, hogy a szerző „csalárdul magának tulajdonítja és saját nevével »írja alá« valaki másnak a művét”.<sup>14</sup> A képet azonban azzal árnyalja, hogy a plágiumnak létezik egy megbeszélte verziója, ami gyakorlatilag a bérírást jelenti. A valódi szerző valamilyen jutalom ellenében lemond a művéről a plagizáló számára.<sup>15</sup> A második jog szerint a szerző megtilthatja, hogy ne tulajdonítsák olyan íróknak a művet, ami nem az övé. Ezzel a tettel ugyanis a szerző az irodalmi hamisítás áldozatává lehet.<sup>16</sup> Genette szerint ez utóbbi jelenség az ún. apokrif, amikor is „az igazi szerző a szöveget hamis módon egy ismert szerzőnek tulajdonítja”. Az apokrifnak szintén létezik egy megbeszélte variánsa, amikor a „valódi szerző, aki nem akarja felfedni kilétét, rávesz egy másik szerzőt, hogy szignáljon helyette”.<sup>17</sup> Genette fogalma gyakorlatilag azonos az allonim jelenséggel, amely egy olyan „álnévvel megjelentetett mű, melynek szerzője saját nevét titkolva egy másik (rendszerint sikeres) író neve mögé rejtkezik.”<sup>18</sup>

A szerzői névhasználat problémái mellett az Aurora-kört a plágium és a szerzői jogok kérdése is foglalkoztatta. Az 1820–1840-es években köszönhetően az irodalmi intézményrendszer kialakulásának, főként a sajtó és könyvpiac létrejöttének eredményeképpen megszorodtak a hazai literatúrában a plágiumpekerek. Az irodalmi művek tulajdonjogi kérdései – nem függetlenül a nemzetközi trendektől – ebben az időben vetődtek fel a hazai értelmezőközösségek körében.<sup>19</sup> Az említett időszak plágiumpereit az irodalmi élet különböző területeit érintették. Az 1823–1826 között zajló Iliász-pör a fordítások szerzői jogi problémáját feszegette. A vita előbb levélváltás útján, majd a nyomtatott nyilvánosságban

13 LENDVAI Zsófia, „Szerzői jog az ókorban”, *Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle* 113 (2008): 57–79., 75.

14 Gérard GENETTE, „A szerzői név”, ford. SALY Noémi, *Helikon* 38 (1992): 523–535., 530.

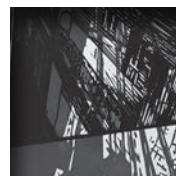
15 GENETTE, „A szerzői...”, 530.

16 LENDVAI, „Szerzői jog...”, 76.

17 GENETTE, „A szerzői...”, 530.

18 *Világirodalmi lexikon*, főszerk. (I–XI:) KIRÁLY István, (XII–XIX:) SZERDAHELYI István, (XIII–XIX:) JUHÁSZ Ildikó, 1:224. 19 köt. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1970–1996).

19 Vö. Martha WOODMANSEE, „A zsenialitás és a szerzői jog: A »szerző« létrejöttének gazdasági és jogi feltételei”, ford. KISÉRY András, *Vulgo* 2, 3–5. sz. (2000): 363–378.





zajlott Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc és Szemere Pál között.<sup>20</sup> A plágiumvád felmerült a női szerzőség kérdése körül is. 1824-ben Takáts Évának, az első magyar kritikusnőnek egyszerre kellett megküzdenie azért, hogy autonóm szerzőként ismerjék el az irodalmi nyilvánosságban, ugyanakkor arra is törekednie kellett, hogy a *Tudományos Gyűjtemény*be beküldött szövegeit ne tulajdonítsák el tőle.<sup>21</sup> 1841-ben az irodalmi orzás problémája felmerült a tudomány világában is. A római katolikus egyháztörténetészek között zajló plágiumvita széles körű, durva és nyilvános összeütközéssé vált a korabeli nyomtatott nyilvánosságban.<sup>22</sup> Ezeknek a vitáknak közös jellemzője, hogy a klasszikus szerzőkonceptió ütközött az újabb, romantikus elképzeléssel. Az előbbi szerint a szerzőnek joga és kötelessége az elődök munkáinak felhasználása.<sup>23</sup> A zseni fogalmára és az eredetiségre épülő romantikus szerzőkonceptió a magyar irodalomban kiegészült a nemzet védelmezésének igényével. Ebben az elképzelésben az eredeti alkotást létrehozó zseni védelme különösen fontossá vált, mivel ő lett az, aki képes gyarapítani a magyar irodalmat és elvégezni a nemzet kulturális önigazolását.<sup>24</sup>

Megfigyelhető, hogy az 1830-as és az 1840-es években a plágium meglepően sok alkalommal vetődött fel az Aurora-körhöz kapcsolódóan. Ezekben a kör tagjai több esetben vádlottként vagy éppen vádlóként vettek részt. Az Aurora-kör, illetve a velük szembehelyezkedő, a rendi alapokon szerveződő irodalmi intézményekből (Magyar Tudós Társaság, Kisfaludy Társaság) kimaradó fiatalabb írónemzedék (Kovacsóczy Mihály, Frankenburg Adolf, Munkácsy János, Hazucha Ferenc vagy éppen Kunoss Endre) előszeretettel használta fel egymás ellen a plágium vádját. 1835-ben Kovacsóczy plágiummal vádolta a sajtóban Bajzát, hogy így befolyásolja az akadémiai nagyjutalom odaítéléséért felelős bizottságot.<sup>25</sup> Egy másik esetben Bajza az *Aurorában* saját névvel megjelent *Hableány* című novellája szolgáltatva az ürügyet az 1840-es évek egyik plágiumvitájára. A szóban forgó novella Bajza egy fiataalkori alkotása volt, ahol elmulasztotta közölni az átdolgozás tényét.<sup>26</sup> Vörösmarty esetében a *Marót bán* című dráma egy jelenete szolgáltatva az okot a szerzői jogok sérelmét feszegető vitára. Ebben a jelenetben

20 KAZINCZY Ferenc, KÖLCSEY Ferenc és SZEMERE Pál, „[Az Iliászi pör]”, in KÖLCSEY Ferenc, *Irodalmi kritikák és esztétikai írások, I. (1808–1823)*, kiad. GYAPAY László, Kölcsey Ferenc Minden Munkái, 122–142. (Budapest: Universitas Kiadó, 2003).

21 FEKETE Norbert, „Női néven nőként bíráltni: A beszédpozíció megszerzésének problémái Takáts Éva kritikus felépésekor”, in *Nőszervezők a 19. században: lehetőségek és korlátok*, szerk. TÖRÖK Zsuzsa, Reciti konferenciakötetek 4, 31–46. (Budapest: Reciti Kiadó, 2019), 36–37.

22 FAZEKAS Csaba, „Katolikus egyháztörténetírók plágiumvitája 1841-ben”, *Századok* 146, 6. sz. (2012): 1377–1399.

23 Uo., 1393–1395.

24 BALOGH Gergő, „A modern magyar szerző előállítása”, in *Iustitia meghallgat: tanulmányok a „jog és irodalom” köréből*, szerk. BODNÁR Kriszta és FEKETE Balázs, 165–185., (Budapest: MTA TK Jogtudományi Intézet, 2018), 172.

25 FEKETE Norbert, „A testületi kritika és a szerzői névhasználat problémája a 19. század első évtizedeinek magyar irodalmában”, in *Aranka György és a tudomány megújuló alakzatai*, szerk. BIRÓ Annamária és EGYED Emese, 299–318. (Kolozsvár: Erdélyi Múzeum Egyesület).

26 SZÜCSI József, *Bajza József*, (Budapest: Magyar Tudományos Akadémia, 1914), 376–378.



a címszereplő a lovagterem egyik páncéljába öltözve hallgatta ki feleségét és annak szeretőjét. Vörösmarty a megtámadást nemcsak egyszerűen visszautasította, hanem megragadta az alkalmat arra, hogy bővebben értekezzen az eredetiség kérdéséről.<sup>27</sup> A Bajza, Toldy és Vörösmarty körül kirobbant plágiumvadász sora arra mutat, hogy ezek célja nem csak a szerzői jogok és a romantikus értelemben vett szerzőség tisztázását szolgálták, mivel a résztvevők számára már ez a szerzőmodell szolgáltatta az alapot. Ezekben a vitákban a plágium sokkal inkább a szerzői karrierépítés eszközének tekinthető, és mind a két oldal a romantikus szerzőkonceptió szabályait gyakorolta, ezt kérte számon vagy hágta át érdekeinek megfelelően.

#### ESZTÉTIKAI ÉS KRITIKAI DIMENZIÓK: SZERZŐI NÉV, IMÁZSÉPÍTÉS, ORIGINALITÁS

„[T]alán igen mulatságos dolog lesz ál névtársamnak 's talán a' közönség' némmely részének, de én azt hiszem, hogy a' dolognak komoly oldala is van, 's hogy a' nevekkal játékot űzni csak a' könnyelmű, meggondolatlan, vagy bal szándéku engedheti meg magának. Miért is érdemes lesz az álnevek 's álnevek' bitorlása iránti nézeteimet bővebben előadni.” – írja Vörösmarty Holló álneven a *Figyelmezőben* közreadott *Nyilatkozásában*.<sup>28</sup> Láthatóan a szerző nem csak el akarta marasztalni a nomen eltulajdonítóját, hanem a közönség számára egyértelművé szeretne volna tenni a szerzői névhasználat általa vallott teóriáját. A szerzői névhasználatot taglaló *Nyilatkozása* egyben az Aurora-kör névfelfogását is tükrözte, és azt közölte az olvasókkal, hogy az íróknak miként szükséges eljárni, ha álnevet szeretnének használni.

Először is azt fogalmazza meg, hogy a „fölvett nevet valami hozzáadással” szükséges megkülönböztetni az eredetitől, hogy elkerülhető legyen az azonos

27 SOMORJAI Eszter, „»Vas ember«: egy metafora a színpadon (Vörösmarty Mihály: *Marót bán*), *Irodalomtörténeti Közlemények* 107 (2003): 317–329. A szóban forgó tanulmány: VÖRÖSMARTY Mihály, „Vas ember. Eredetiség”, *Figyelmező*, 1838. júl. 24. 472–474.

28 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

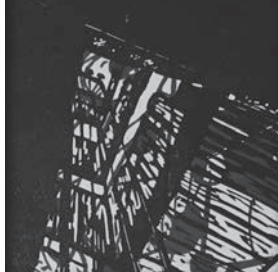
nevek használatából adódó félreértés. Vörösmarty érvelése szerint azért kellett fellépni a névbitorlás ellen, mert a Holló név egyszerre két referenciával rendelkezett, ami zavart válthatott ki az olvasókból. A zavart csak még inkább növelte, hogy az Aurora-kör szerint a Holló álnevek nem azonos esztétikai minőséget képviselő műveket jegyeztek. A *Figyelmező* ugyanezen számában Toldy Ferenc részletes recenziót közölt az *Emlényről*. Ebben a kritikában elismerően nyilatkozik a prózai alkotásokról, viszont a lírai munkákat egyöntetűen elmarasztalja: „[a]’ veresekről nincs mit szólnunk. Itt érezhető egy műértő, gondosabb szerkesztőség’ hiánya.”<sup>29</sup> Toldy itt élesen szembehelyezkedett Heckenast Gusztávval, az almanach kiadójával és szerkesztőjével, aki azt hangsúlyozta, hogy a koruk sokkal inkább prózai kornak tekinthető, mintsem lírainak. Toldy azzal érvelt, hogy a próza divatja mellett a líra éppen ugyanolyan népszerű a magyar és világirodalomban. Ennek ellenére kiemeli, hogy „szerencsével” készült, vagyis nagyobb esztétikai értékkel bíró költeményekkel az *Emlény* nem rendelkezik: „[a]zon pár lírai költőnk, kitől már több szép műveket birunk, különös, itteni darabjaiknak részint a’ szokott világosságot, részint formában a’ tisztaságot nem adák meg; a’ balladák ’s románczok közt egy volna, mellyet megneveznénk, ha benne némi bágyadságot nem találnánk, melly írója ujjabb dolgozatain épen nem érezhető.”<sup>30</sup> Láthatóan a lírai palettából *A’ rajashtani leányt* meg sem említette. Ebből az a következtetés is levonható, hogy az Aurora-kör szerint a mű Kunoss kevésbé sikerült versei közé tartozott. Vörösmartyt valószínűleg bosszantotta, hogy egy általa feltételezett ideális olvasó a Holló név kettős referenciájáról mit sem tudva könnyedén összemoshatta az *Aurorában* és az *Emlényben* azonos szerzői azonosítással ellátott szövegeket.

Vörösmarty szerint az eredetiségre törekvés hiányáról árulkodik „[m]időn valaki egy már elfoglalt írói nevet vesz fel”, mellyel a szerző „igen nagy élhetlenséget árul el, hogy annyi ezer név közül nem bírt magának egyebet találni”.<sup>31</sup> Látható, hogy a romantikus szerzőkonceptió alapján az alkotónak nemcsak eredeti művet kell létrehoznia, hanem a szerzői név kiválasztásában is érdemes megmutatnia kreativitását. Vörösmarty kemény szavai arra utaltak, hogy egy névbitorló szerzőtől nem is lehet eredeti munkát elvárni. Ebből következik, hogy a név kiválasztásának motivációja lényeges volt Vörösmarty számára. Szerinte a névválasztás a szerző egyéni leleményén

29 D. SCHEDEL [TOLDY] Ferencz, „Emlény. Karácsoni, új esztendei és névnapi ajándék. 1838. Második év. 5 aczéla metszett képpel. Pesten, kiadja Heckenast Gusztáv. n. 12r. 188. l. (Budán, az egyetem’ bet.). Selyemkötésben 3 ft. 40 kr. ep.”, *Figyelmező*, 1837. nov. 14., 305–310., 309.

30 D. SCHEDEL [TOLDY], „Emlény. Karácsoni...”, 309–310.

31 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319–320.



alapult, és az imázsépítés fontos részét képezte. Talán éppen ezért is annyira meglepő számára az álnév eltulajdonítása: „[m]időn az 1836. és 1837-iki Aurorában írói czímeim' egyikéül a' Holló' választám, nem hihetém, hogy valaki ezen setét nevet elkívánja tőlem.”<sup>32</sup> Vörösmarty megosztja a nyilvánossággal, hogy az *Aurorában* a Holló mellett több nevet is használt. 1822–1837 között, vagyis a nyomtatott nyilvánosságban való első fellépésétől kezdve a Holló-vitáig összesen 177 kisebb költeménye jelent meg nyolc különböző időszaki kiadványban (*Aurora*, *Aspasia*, *Felső Magyar-Országi Minerva*, *Honművész*, *Szépliteratúrai Ajándék–Koszorú*, *Kritikai Lapok*, *Trattner és Károlyi Magyar Nemzeti Kalendáriuma 1829-re*, *Tudományos Gyűjtemény*). Művei közül összesen 101 volt álneves vagy névtelen. Az *Aurorában* négy különböző néven 88 költeménye jelent meg. Ezek megoszlása a következő: Vörösmarty (63), Csaba (19), Holló (3), P. (2) és Névtelenül (1).<sup>33</sup> Arányait tekintve az *Aurorában* kevesebb álneves közlése volt, mely annak tulajdonítható, hogy az almanach a romantikus írógeneráció zászlóshajója volt, ahol előnyösebb volt saját névvel megjelenni.

Vörösmarty közli a Holló név kiválasztásának motivációját is: „[m]i' a' Holló' nevet illeti, azt én nem titkolódzásból, mert arra okom nincs – csupán szeszélyből választám, vagy ha valakinek ez nem elég ok, azért, hogy ezáltal némileg versezetemnek szellemét kijelentsem.”<sup>34</sup> Fentebbi kijelentésével azt sejtette, hogy ő csupán maszkos szerzői névként alkalmazta a Hollót, tehát célja nem a rejtőzködés, hanem az volt, hogy megképezzen egy csipkelődő, szatirikus hangú lírai ént, melynek rejtekében nyugodtan kigúnyolhatta a szentimentális szerelmi líra paneljeit.<sup>35</sup> A Holló név kiválasztása szorosan illeszkedett Vörösmarty szerzői névhasználati koncepciójába, mely során az eltérő stíluszintekhez, témákhoz tartozó verseket különböző nevekkal írta alá. Továbbá arra is törekedett, hogy minél kevésbé tudják leleplezni, vagyis az olvasók ne tudják az álnévvel megjelent műveit a saját névvel ellátott szövegtörzshöz kötni.<sup>36</sup> A Holló és a többi általa használt álnév elsődleges célja nem az volt, hogy a nomen viselőjére felhívják a figyelmet, vagyis hogy az olvasó

32 Uo., 319.

33 A statisztikai adatok alapja a kritika kiadás: VÖRÖSMARTY Mihály, *Kisebb költemények*, kiad. HORVÁTH Károly és TÓTH Dezső, 3 köt. Vörösmarty Mihály Összes művei 1–3 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1960–1962).

34 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.

35 TÓTH Dezső, *Vörösmarty Mihály*, Irodalomtörténeti könyvtár 1, (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1957) 210–214.

36 MILBACHER Róbert, „...földben állasz mély gyökökkel...”: A magyar irodalmi népiesség genezisének akkulturációs metódusa és pórias hagyományának vázlata, Doktori Mestermunkák (Budapest: Osiris Kiadó, 2000), 93.



szembesüljön azzal a ténnyel, hogy itt pseudonimáról van szó. Sokkal fontosabb volt ennél, hogy a név ráirányította bizonyos jelentések körére az olvasó figyelmét, vagyis a beszélő nevek használata megelőlegezte a befogadó számára a versek témáját és stílusrétegét.<sup>37</sup>

Vörösmarty, vagyis az *Aurora* Hollója azonban nem mondta el a teljes igazságot. Véleményem szerint itt is sokkal inkább egy státuszemelő szerzői névről van szó, ugyanis a szerző anélkül szeretne volna kipróbálni az említett lírai hangot, hogy az negatívan befolyásolta volna a saját nevével jegyzett szövegkorpusz megítélését. 1828. január 27-én a következőképpen nyilatkozott szerzői névhasználatáról Kazinczynak: „[a]’ Koszorúban Csaba álnév alatt fogja a’ Tns Úr verseimet olvasni. Ál-nevet kelle választanom, hogy a’ [...] kik nem jó szemmel nézik föllépésemet, a’ versjártósággal ne vádolhassanak.”<sup>38</sup> A szerző azonban nem volt őszinte a széphalmi mesterrel, ugyanis Vörösmarty tartott annak a kritikai ítéletnek a lehetőségétől, hogy az általa szerkesztett *Koszorúban*, vagyis a *Tudományos Gyűjtemény* irodalmi melléklapjában leginkább csak az ő versei szerepelnek. Ennek elkerülése érdekében az itt 1828–1831 között megjelent 43 verse aláírására kilenc különböző nevet használt, ami majdnem kétszerese az *Aurorában* alkalmazottaknak. Továbbá az is figyelemre méltó, hogy ezek közül Vörösmarty névvel csak négy verset jegyzett.

Milbacher Róbert kutatásai alapján elmondható, hogy Vörösmarty egyes álnevek kiválasztásában geneológiai szempontokat is érvényesített. A hun–magyar rokonság mítosza alapján egy álnév származástaniilag minél közelebb esett Attila királyhoz, annál szorosabb kapcsolatra mutatott rá a Vörösmarty névvel jelölt szövegkorpussszal. Ez alapján Csabával (Attila fia) elsődlegesen szerelmes verseket jelölt, ami még beleesett abba a kategóriába, amely mögött álló valós identitást megismerhették a szerző által kiválasztott kevesek.<sup>39</sup> A beavatott olvasó, jelen esetben Kazinczy, közvetlenül hozzá tudta kapcsolni a Vörösmarty-korpuszhoz az álnévvel jegyzett szövegeket. Ez azonban nem kötötte feltétlenül a beavatottat

37 Vö. HITES Sándor, *Még dadogtak, amikor ő megszólalt: Jósika Miklós és a történelmi regény*, Irodalomtörténeti könyvtár, (Budapest: Universitas Kiadó, 2007), 193.

38 Vörösmarty Mihály Kazinczy Ferencnek, 1828. jan. 27., in VÖRÖSMARTY Mihály, *Levelezése*, kiad. BRISITS József, 2 köt. Vörösmarty Mihály Összes művei 17–18. (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1965), 1:197.

39 MILBACHER, „...földben állasz...”, 93.

a titok megőrzésére. A Kazinczy-levelezés nem bizonyítja, de elképzelhető, hogy a széphalmi mester információi alapján lepleződött le a Csaba név a *Felső-Magyarországi Minerva* 1828. márciusi számában. A lap a következő módon számolt be a *Koszorúban* publikáló szerzőkről „Bajza, Döbrentei, Kazinczy, Kisfaludy Károly, Kölcsy, Vitkovics, Vörösmarty (Csaba) lépnek fel, minekutána hat esztendeig e' gyűjteményben részt nem vevének.”<sup>40</sup> Kazinczy mellett szól az az érv, hogy előszeretettel közölte a nyilvánossággal, hogy melyik álnév mögött ki állt. Jól példázza ezt Kisfaludy Sándor *Himfyjéről* írt bírálata is, ahol szintén leplezte a szerzőt.<sup>41</sup> A *Koszorúban* megjelenő Patával, vagyis a hun király unokájának nevével jegyzett humoros, szatirikus és pajzán hangvételű szövegek azonban már kívül estek azon a körön, mely mögött fel lehetett volna tártani a valós identitást.<sup>42</sup> A Pata vagy a Bódog név elsődlegesen azt a célt szolgálták, hogy Vörösmarty kipróbáljon más szerzői hangokat is a nyomtatott nyilvánosságban.

Vörösmarty számára problémát jelentett a családnevek álnévként való használata, mivel ezek a nevek könnyedén tévútra vezethették a név használóját és olvasóját is. A *Nyilatkozásban* felveti annak lehetőségét, hogy a „Rajasthani leány” írójának neve valósággal, Holló.<sup>43</sup> Ebben az esetben természetesen nem történt volna névbitorlás, és a cikk sem készült volna el. Vörösmarty szerint a családnevek kiválasztásakor, akár álnévként, akár egy szereplő nevéként alkalmazzák, körültekintően kell eljárni. Erre mutat rá Sallay Imrének, Vörösmarty egykori tanulótársának visszaemlékezése: „1836-ik évben »Csiga Márton viszontagságai« című költeményét bevégezve, letisztázás végett kezemhez adta, címét tekintve olvasom »Csiba Márton viszontagságai«, ez volt a költőtől eredetileg kigondolt címet; erre egyszerűen mondtam: »Pozsonyban egy Csiba nevű öreg ügyvédet ismertem.« Vörösmarty kérdezé: »Tehát léteznek ilyen nevű család?« »Igen«, – felelék. »Úgy hát más nevet gondoljunk ki e költeménynek! Nem szeretném – mondá –, ha valaki e művemnek foglalatja által csak távolról is sértve találná magát.« S így lett Csiba Mártonból Csiga Márton nevezet.”<sup>44</sup> Az esetből látható, hogy Vörösmarty a lehetőségekhez képest igyekezett elkerülni a konfrontációt és más nevet választani. A tévedésre nyilván az adhatta az okot, hogy az ország egymástól távol eső családjai jóval kevésbé ismerhették egymást, így Vörösmarty akarátán kívül könnyen beleeshetett ebbe a hibába, hiszen nem csak azt nem tudta, hogy Pozsonyban él egy

40 [NÉVTELENÜL], „[Cím nélkül]”, *Felső Magyar-Országai Minerva* 4, 3. sz. (1828): 1638.

41 KAZINCZY Ferenc, „Kisfaludy Sándor, Himfy szerelmei. Buda. 1807. I. köt. XXIC, 36 p. 2. köt. 299.”, *Erdélyi Múzeum* 1, 1. sz. (1814): 72–89., 72.

42 MILBACHER, „...földben állasz...”, 93–94.

43 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

44 SALLAY Imre, „Hétköznepok: Sallay Imre emlékirataiból, in Vörösmarty Mihály 1800–1855, kiad. LUKÁCSY Sándor és BALASSA László (Budapest: Magvető Könyvkiadó, 1955), 164.

ilyen nemzetség, de azt sem, hogy több, Csiba nevet viselő nemesi família is volt az országban.<sup>45</sup> Vörösmarty elképzelése egy archaikus nyelvfelfogásra mutat, mely a nemesi neveknek olyan jelentést tulajdonított, mely nem függött annak aktuális viselőjétől.<sup>46</sup> E szerint, ha véletlenül olyan pszeudonimát választott, mely egyben nemesi név is, akkor fennállhatott annak a veszélye, hogy esetlegesen megsérti művével a szóban forgó családot. Ez a veszély úgy volt elkerülhető, hogy ha olyan családnevet konstruált, mely egészen biztosan nem szerepelt a nemesi nevek között. Ezt példázza az Ábrándi (és az Ábrai) név is, mely egyrészt az -i képzővel imitálja a nemesi neveket; másrészt csatlakozik a szentimentalista névadás gyakorlatához azzal, hogy gyakran az érzékenység diskurzusához kötődő beszélő neveket választ.<sup>47</sup> Ide sorolható például Kölcsey Ferenc Andaházija is.<sup>48</sup> A Vörösmarty említett álneveivel jegyzett versek megelőlegezik az általuk jegyzett művek szentimentális lírai hangvételét. Járható út volt az is, ha olyan nemesi családnevet választott, mely a korban – a család feltételezhető kihalása miatt – már nem volt használatban.<sup>49</sup> Ezt példázza a Keledi név, mellyel elsődlegesen humoros népdalokat jegyzett a *Koszorúban*.<sup>50</sup>

#### JOGI DIMENZIÓK: SZERZŐI NÉV, TULAJDON, FELELŐSSÉG

Vörösmarty a szerzői tulajdonjog megsértése miatt is elmarasztalja az *Emlény* Hollóját, aki: „azon hír és becs után áhitozik, melyet a' név netalán kiviva magának; vagy végre neve' erejénél fogva névtársa' műveit akarja elsajátítani 's azokkal az írói névhez, becsületes emberhez illetlen kereskedést űzni; mindenek fölött pedig az illy névbitorlás kilábolthatatlan zűrzavart okozhat a' literaturában. Ebből látni, hogy írói nevet elvenni csupa tréfából nem lehet, hogy ez mindenkor bitorlás”.<sup>51</sup> Vörösmarty ebben az esetben már írói névről beszél, mely az írói tevékenység során töltődik fel tartalommal, és értékét a „hír és becs”, vagyis a szerző jó híre, munkáinak megbecsültsége és kelendősége teremti meg. Ezek által válik jelentéssé a szerzői név

45 NAGY Iván, *Magyarország családai czímerekkel és nemzékrendi táblákkal*, 13 köt. (Pest: Beimerl és Kozma, 1857–1868), 3: 161–162.

46 HITES, *Még dadogtak...*, 194.

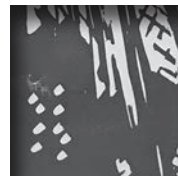
47 Versek Ábrándi és Ábrai névvel: ÁBRÁNDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' hajnalhoz”, *Koszorú* 8 (1828): 63–64.; ÁBRÁNDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' szép virág”, *Koszorú* 8 (1828): 141–142.; ÁBRAI [VÖRÖSMARTY Mihály], „1823”, *Koszorú* 10 (1830): 187–188.; ÁBRÁNDI [VÖRÖSMARTY Mihály], A' tihanyi viszhang, *Koszorú* 10 (1830), 161.

48 Vö. TÓTH Orsolya, „Andalgók, merengők, ábrándozók és rajongók: Megjegyzések Kölcsey Ferenc A' vadászak című elbeszéléséhez”, *Irodalomtörténet* 98, 2. sz. (2017): 147–175., 147–150.

49 NAGY, *Magyarország családai...*, 6:167.

50 A következő versekről van szó: KELEDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „Haj, száj, szem”, *Koszorú* 9 (1829): 133–134.; KELEDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „Laboda' kedve”, *Koszorú* 9 (1829): 138–139.; KELEDI [VÖRÖSMARTY Mihály], „A' gyászkendő”, *Koszorú* 9 (1829): 141.

51 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.



szemben a rendi társadalom intézményeként funkcionáló nemesi nevekkal.<sup>52</sup> Vörösmarty a hamisítás klasszikus okait sejtí Kunoss tette mögött: egyrészt azt állítja, hogy az *Emlény* Hollója a szövegek eltulajdonításával szerette volna növelni hírnevét; másrészt a szóban forgó művek becsét kihasználva haszonra kívánt szert tenni; harmadrészt célja lehetett az ugyanazzal a nomen-nel jegyzett alkotások értékének leszállítása.<sup>53</sup> Ez utóbbira utal a tréfa szó is, illetve Vörösmarty megnyilatkozása a *Nyilatkozás* felvezetésében, mellyel arra célzott, hogy a „nevekkel” való játékot csak „a’ könnyelmű, meggon-dolatlan, vagy bal szándéku” ember űzheti.<sup>54</sup> Ez alapján látható, hogy Brian McHale terminológiája alapján a Holló név felvételét rosszindulatú átverés-ként értelmezi, melynek célja Vörösmarty írói teljesítményének kisebbitése.<sup>55</sup>

Mivel a szerző választott neve éppen úgy tulajdonát képezi, mint a lét-rehozott mű egésze, az azzal való visszaélés – Vörösmarty szerint – áthágja az irodalom íratlan törvényeit. A korszakban sem a plágiumra, sem a szer-zői jogokra nem létezett semmilyen, a mai fogalmainkhoz közel álló jogi szabályozás. Erre az 1884-es szerzői jogi törvény megszületéséig kellett vár-ni.<sup>56</sup> A szerző csupán a kialakuló polgári nyilvánosság fórumain, elsősorban a sajtóban vagy kapcsolati hálóját igénybe véve tudott nyomást gyakorolni a névbitorlóra.<sup>57</sup> Ennek ellenére Vörösmarty a rendelkezésére álló rendi tör-vényi keretektől kiindulva igyekezett meggyőződen érvelni amellet, hogy miért neki van joga a Holló név használatára. Bajza a felvezető szövegében és Vörösmarty a *Nyilatkozás*ában egyaránt arra hivatkozott, hogy a Holló nevet először az *Aurorában* használták. Ebből Vörösmarty szerint az követ-kezik, hogy: „álnév valóságos írói névvé változik, tulajdonává annak, ki azt legelőször fölvette, s azt azontúl másnak csak bitrolni, de vele jog szerint élni

52 Vö. HITES, *Még dadogtak...*, 194–195.

53 LENDVAI, „Szerzői jog...”, 77.

54 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

55 BRIAN MCHALE, „»A Poet May Not Exist«: Mock-Hoaxes and the Construction of National Identity”, in *Faces of Anonymity: Anonymous and Pseudonymous Publication from the Sixteenth to the Twentieth Century*, ed by Robert J. GRIFFIN, 236–245. (New York: Palgrave, 2003), 236–237.

56 BALOGH, „A modern...”, 171.

57 Vö. LENDVAI, „Szerzői jog...”, 77.

nem lehet.”<sup>58</sup> Vagyis a név azé, aki először a nyomtatott nyilvánosságban használta. A későbbiekben a következőképpen árnyalja a problémát: „mi lenne abból, ha én majd Szerényi, majd Padavértei, majd Bústavi stb. név alatt írnék, oly nevek alatt, melyek már előttem el voltak foglalva, melyeket semmiképp nem lehet, res nullius’nak [lat. gazdátlan dolog – F. N.] tekintenem? Nemde a’ legfonákabb helyzetek’ s minden viszonyak’ felforgatása, egy új zűrzavar fog ebből keletkezni? nincs-e az egész literatúrában egyéb tenni valónk, mint ez?”<sup>59</sup> Vörösmarty érvelése a feudális birtokjogon alapszik. Elgondolásában a még senki más által nem használt név gyakorlatilag egyenértékű az elhagyott jószággal, melyet bárki kisajátíthat. A kisajátított birtokra ezt követően már a feudális birtokjog vonatkozott. A név gazdátlan, de kisajátítható dologként való feltüntetése a rendi keretek között értelmezi a problémát. Az Aurora-kör előszeretettel használta ezt a jogi érvelésmódot.

Az 1834-es Aurora-pörben Bajza arra hivatkozott, hogy elhagyott jószágként foglalta el az Aurorát.<sup>60</sup> A törvényi előírásoknak megfelelően a foglalási igényt nyilvánosan be kellett jelenteni, melyet Bajza a sajtó útján megtett. Az Aurora nem egy egyszerű almanach, hanem egyben márkanév is volt, melynek a kisajátítása Bajza és társai számára komoly tételekkel bírt. Az almanach egyrészt jól felépített, jövedelmező vállalkozás volt; másrészt szerkesztői jogosan formálhattak igényt Kisfaludy Károly szellemi örökségére is.<sup>61</sup> A Holló vagy éppen bármilyen név esetében a kisajátítás akkor történhetett meg és emelkedhetett jogerőre, amikor a mű alatt a név nyomtatásban megjelent.

1838-ban Toldy Ferenc a hazai szerzői jogot megalapozó *Néhány szó az írói tulajdonról, s kérelem a’ folyóiratok kiadóihoz* című esszéjében is alapvetően birtokjogi dimenzióban értelmezi az írói műveket: „[a] ’jelen értekezés’ tárgy a’ belső birtok’ azon neme, melly szellemi munkáinknak nyomtatásbani közlése által külső tulajdonná leszen, de így is, s pedig természetjog szerint is, igaz, elidegeníthetetlen tulajdon, s háromszorosan az, mert egyfelül eredeti birtok, t. i. velünk

58 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 319.

59 Uo., 320.

60 FEKETE Norbert, „Az Aurora-kör...”, 112.

61 Uo., 112.

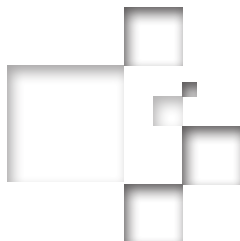
született erők és tehetségek' szabad kifejlésének gyümölcse (telek); másfelül szerzett birtok, mert arra, hogy ki magát íróul képezhesse, idő – mely alatt e' helyett bármi materiális birtokot kereshetne, készületek, 's materiális eszközök szükségese, melyek költséggel járnak (investitionális tőke); de végül erkölcsi tekintetben is mindenek felett tisztelendő birtok, mint 'a mely 'a legnemesb tehetségek' legnemesb célokra fordításának gyümölcse (publicus érdem)."<sup>62</sup> Toldy esszéje alapján Kunoss a Holló név eltulajdonításával pontosan azt bizonyítja, hogy nem állnak rendelkezésére azok az erők és tehetségek, melyek a munka, jelen esetben a név megalkotásához szükséges. Vörösmarty arra mutat rá a *Nyilatkozásban*, hogy mivel Kunoss nem birtokolja a tehetséget, ezért lop, mellyel összezavarja az értelmezőket. Tettével tehát nemcsak, Vörösmarty írói jogait, hanem az egész nemzetet megsértette.<sup>63</sup>

A birtokjogi érvelés mellett Vörösmarty tisztában van azzal, hogy törvények hiányában más eszközök szükségeltetnek a helyzet rendezésére: „[h]ol a' törvények végződnek, azon túl józan ész, nemes gondolkodás, méltány, 's minden helytelenség' utálása tarthatják fel a' rendet 's azon kölcsönös tisztelet, mellyel egymásnak nem írott, de elidegeníthetetlen jogai iránt viseltetünk.”<sup>64</sup> A jogi keretek hiánya miatt csak a józan észre, a méltányosságra és az erkölcsi normákra való hivatkozással próbálta egyrészt meggyőzni Kunost, másrészt azzal, hogy nemzet előtti nyilvánosságban közölte a problémát. A nemzet előtti nyilvánosság eszközének igénybe vételével pedig lehetőség adódott arra, hogy visszavonulásra kényszerítse az *Emlény* Hollóját. Vörösmarty megemlíti, hogy a névbitorlásnak minden esetben „kellemetlen következményei lehetnek”, ami a „legfonákabb helyzetek” előállítását hozhatja magával, sőt az irodalom viszonyainak felforgatásával „egy új zűrzavar” fog keletkezni. A névbitorlás olyan kárhozatos jelenség, mely az irodalmi élet szétzilálásához vezethet. A zűrzavarra való hivatkozás mögött feltűnik Babel tornyának bibliai története, csak itt az Aurora-kör által javasolt szerzői névhasználati gyakorlat mellőzése válhat a bajok forrásává. A retorikus túlzások mögött azonban fontos megállapítások fedezhetők fel. Ezek egyike a szerzői fe-

62 D. SCHEDEL [TOLDY] Ferenc, „Néhány szó az írói tulajdonról, 's kérelem a' folyóiratok kiadóihoz”, *Athenaeum* 1838. jún. 7., 705–717., 705.

63 BALOGH, „A modern...”, 176.

64 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.



lelősség kérdésköre, melynek jelentőségével Vörösmarty és barátai tisztában voltak. Az 1830-as évek első felében, az akadémiai kritika körüli vitákban Vörösmarty arra az álláspontra helyezkedett, hogy a bírálatokban tett kijelentésekért alapvetően az aláírónak szükséges vállalnia a felelősséget.<sup>65</sup> Bajza hasonlóan vélekedett, amikor Horvát István Schedel és nem Toldy névvel adta közre a szerző egyik tanulmányát a *Tudományos Gyűjteményben*.<sup>66</sup> Horvát azzal sértette meg Toldyt, hogy szerzői szándéka ellenére kénytelen volt a kijelentésekért Schedelként vállalni a felelősséget. Toldy a következőképpen összegezte a *Kritikai Lapok*ban a szerzői névhasználati problémát: „[h]atalmában áll a' szerkesztőnek azt, a' mi beküldetik, felvenni vagy fel nem venni; de külön felkérés vagy felszabadítás nélkül egy betűt is változtatni, nem; mert azon betűért, ha hibás, nem a' szerkesztőnek, hanem az aláírt névnek kell kezessenek.”<sup>67</sup> Vörösmarty a szerzői nevekké való visszaélések között említette meg az irodalmi lopást és hamisítást is, melynek veszélyeit külföldi példával világította meg: „ha hazánkban erre [vagyis a névbitorlásra – F. N.] példa nincs – minek örvidenünk kell – de a' külföld 's legújabbán a' gyanús Braunthal' 's a' derék Grün Anastázus' feleselése igen botránkozató adatokat nyújt, mik arra intenek, hogy ha már a' külföldet jelességeiben utánozni nem birjuk, legalább vétkeinek ne legyünk majmai.”<sup>68</sup> Az említett példa nem csak friss, 1837-es őszi esemény, hanem a magyarországi Holló-ügyhöz hasonló problémát takart. Karl Johann Braun von Braunthal (1802–1866), az *Oesterreichischer Musenalmanach* szerkesztőjeként Anton Alexander von Auersperg gróf (1806–1876) jól csengő írói neve, az Anastasius Grün alatt jelentette meg pár költeményét.<sup>69</sup> Az eset kettejük között komoly vitává fajult, melynek jelentős következményei is lettek. Auersperg grófnak fel kellett fednie a nyilvánosság előtt írói maszkját, és erre a hatalom is felfigyelt. A műveiben liberális eszméket közvetítő grófot

65 FEKETE, „A testületi...”, 305.

66 BAJZA József, „[Szerkesztői jegyzet]”, *Kritikai Lapok* 3, 1. sz. (1834): 126–127.

67 TOLDY Ferenc, „Az úgy nevezett prágai táblák' ügyében: Horvát István ellen”, *Kritikai Lapok* 3, 1. sz. (1834): 123–153., 126–127.

68 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.

69 ANASTASIUS GRÜN [Karl Johann Braun von Braunthal], „Fünf Stunden”, in *Oesterreichischer Musenalmanach*, Hrsg. Karl Johann Braun von Braunthal, (Wien–Dresden–Liepzig: Karl Gerold'sche Buchhandlung–Arnoldische Buchhandlung, 1837), 107–111.

a cenzúráhatóság is komolyan megbüntette.<sup>70</sup> Vörösmarty ennek felemlítésével szeretett volna precedenst felmutatni, ami arra utalt, hogy a szerzői nevek gyakorlatilag megalapozzák az irodalmi világ rendjét. Az Aurora-kör szerint minden írónak joga van írói nevet választani, de az nem lehet azonos másokéval. Ha ez megtörténik, akkor az felszámolja a diskurzusok közötti határokat, amelyeket a név tesz láthatóvá. Ezáltal kevésbé lesznek nyomon követhetőek az egyes diskurzusok, a szövegcsoportok nem különíthetőek el egymástól, mely alapvetően feszültséghez, viszályhoz és káoszhoz vezethet, mint ahogyan arra a külhoni példa is rámutatott.

Az álnévhasználat jogi és etikai szabályalkotása során Vörösmarty nem tért ki pár olyan jelenségre, hogy mi történik abban az esetben, ha az író egy idő után elhagyja a nevet. Arról sem szólt, hogy a név első használójának esetleges halálát követően valaki más felveheti-e a szóban forgó noment vagy sem, illetve mi a helyzet a monogramokkal, vagy éppen az áljelekkel (számok, betűk, szimbólumok)? Végül érdemes azon is elgondolkodni, hogy a szabályok egyáltalán alkalmazhatóak-e. Mi alapján lehet elvárni, hogy az egyik író tudja, hogy valaki más alkotott-e már ugyanazon a néven? A tévedés alapvetően bele volt kódolva a rendszerbe, melynek az is a tétje, hogy bár Vörösmarty megállapításai figyelemre méltóak, de valószínűleg nem alkalmazhatók a gyakorlatban. Erre mutat rá az is, hogy az 1840-i kolozsvári *Reményben* Fekete Mihály (1820–1871) szintén ezt az álnevet használta.<sup>71</sup> Az ifjú diák valószínűleg nem ismerte a Holló-név körül pár évvel korábban kialakult vitát.

Vörösmarty azonban nemcsak azt közölte a nyilvánossággal, hogy a nevekké való visszaélés milyen negatív következményekkel járhat, hanem arra is rámutatott, hogy ő mint sértett író milyen lehetőségekkel bír a jogtalanság kezelésére. Elképzeléseit a következőképpen fogalmazza meg: „ha névtársam önként vissza nem lép, kénytelen leszek a' Holló névről lemondani, 's új nevet választani. 'S ha névtársamnak tetszeni fog engem talán ezen, egészen új névből is kiszorítani, úgy nem marad egyéb hátra, mint az illy névbitorlásra örökös ellenmondásokat intézni 's az érdemes közönséget haszontalan szóvitával fárasztani.”<sup>72</sup> Ez nyílt fenyegetésnek tekinthető, amiben kilátásba helyezte az eset botránnyá fajulását. Ha a névbitorló a továbbiakban esetleg visszaélne Vörösmarty újabb felvett nevével, vagyis folytatja a rágalmozást, akkor „nem érdemel

70 Peter BEICKEN, „Anastasius Grün und der österreichische Vormärz”, *The German Quarterly* 58, no. 2. (1985): 194–207., 197.

71 VÖRÖSMARTY Mihály, *Vegyes prózai dolgozatok: 1826–1841*, kiad. BODOLAY Géza és HORVÁTH Károly, Vörösmarty Mihály Összes művei 15 (Budapest: Akadémiai Kiadó, 2000), 479.

72 VÖRÖSMARTY [HOLLÓ], „Nyilatkozás...”, 320.



kímélést, sőt megérdemli, hogy azon tilos fegyver, mellyel élt, ellene fordíttassék.”<sup>73</sup> Vörösmartyék koncepciójában egy kiszélesedő polémia során a szemben álló felek felvehetik a másik nevét, és teljesen jogosan közölhetnek nyilatkozatokat a másik nevével. A rossz hír és a botránykeltés, a lejáratás tehát olyan etikai vétségnek minősült, mely lehetőséget ad arra, hogy a sértett hasonló módon torolja meg sérelmeit. Az álnévhasználat vagy a névtelenség a klasszikus századforduló irodalmában meglehetősen sokszor vetette fel a botránykeltés vagy éppen a rágalmazás vádját. Nem véletlenül foglalkoztak annyit ezzel a problémával a kritikusok megszólalás kapcsán.<sup>74</sup> Vörösmarty elképzelésében itt gyakorlatilag az azonos büntetés elve érvényesült, melyet mások, így a megtámadott vagy annak védelmezői szabadon és büntetés terhe nélkül megbosszulhatnak.<sup>75</sup>

### EGY MEGREGULÁZÁS SIKERE?

Mindezek hatására Kunoss meghátrált, és nyilvánosan, de név nélkül a következő közleményt jelentette meg a *Figyelmező* következő 1837. november 21-i számában: „[a]z 1838-diki Emlénybe »a« rajasthani leány« című Holló név alatt iktatott verseset szerzője nyilatkoztatja; hogy tőle az említett név alatt *csupán ezen* egy mű jött közre és több nem is jövend. Ezt azon okból kívánja a n. e. közönséggel tudatni, mivel csekély művét azénak, ki Holló név alatt írt, nem örömet hitetné, és egy ragyogó névnek ártani nem szeretne.”<sup>76</sup> Kunoss a jogi érvelés és a botrány kilátásba helyezése valószínűleg meggyőzte arról, hogy a nyilvánosság előtt ne kockáztassa, hogy a névhez plágiumvád tapadjon. Névhasználatában Kunoss a diszkrét szerzői névhasználatot alkalmazta, hogy elkerülje egy esetleges vita vagy botrány lehetőségét. Ez azért is lényeges, mivel korábban a *Figyelmező* 1837. május 30-ai számában pontosan ő volt az, aki az ellene elkövetett plágium miatt szót emelt. A *Szófüzér* című műve harmadik kiadásához nem adott engedélyt, melyet tetézett az is, hogy olyan elemekkel bővítették a könyvét, amik nem tőle származtak. Kunoss továbbá felszólította a „G. N. betű névjeles urat”, hogy nevezze meg magát nyilvánosan, és adjon számot a vál-

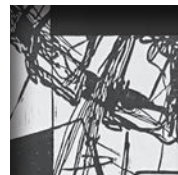
<sup>73</sup> Uo., 320.

<sup>74</sup> FEKETE Norbert, „Hatalmaskodás és szerzői névhasználat a klasszikus századforduló kritikáiban”, *Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica* 23, 2. sz. (2019): 83–99.

<sup>75</sup> Vö. LENDVAI, „Szerzői jog...”, 77.

<sup>76</sup> [KUNOSS Endre], „Nyilatkozás”, *Figyelmező*, 1837. nov. 21., 336.





toztatások okáról.<sup>77</sup> Összevetve ezt az esetet a Holló-vitával, itt a megsértett szerző mindenképpen választ várt a szerzői jogait érintő sérelem miatt, míg Vörösmarty elegendőnek vélte azt, hogy az okok magyarázata nélkül ellenfele lemond a névről. Kunoss valószínűleg az is meggyőzte, hogy Vörösmarty *Nyilatkozásában* három álnevét, a Szerényit, a Padavérteit és a Bústavit olvashatta, méghozzá olyan kontextusban, ahol a megsértett író tökéletesen tisztában volt az inkognitójával.<sup>78</sup> Vörösmarty mint az *Auróra* Hollója ezek említésével nem csak személyesebbé tette Kunoss számára a problémát, hanem a hatalmát is érzékeltette: ő igenis tudja, hogy milyen álneveket használt az *Emlény* Hollója és hogy ki áll mögötte. Kunoss mint ideális olvasó ebből sejtette, hogy az *Auróra* Hollója vagy megfejtette, hogy az ő neveiről van szó, vagy olyan személy állt mögötte, aki kellőképpen be volt avatva, hogy kit takarnak ezek a pszeudonimák. Az utóbbi eshetőségből sejthető volt számára, hogy olyan nagy tekintélyű szerzőről lehet szó, aki ismeri a körülményeket, sőt felüláll a Bajzaék által hangoztatott szerkesztőségi titoktartás követelményein.

Lapszerkesztőként Bajza a nyilvánosság előtt tudatosan megőrizte a panaszt tevő Vörösmarty és Kunoss inkognitóját, és csak annyit sejtetett, hogy az *Auróra* író szerzőt személyesen ismeri. Ez a gyakorlat, a szerzői inkognitó védelme a Bajza által szerkesztett *Kritikai Lapok* egyik alapvetésének számított, melyhez az *Auróra*-kör ragaszkodott. Jól példázza ezt a Kölcsynek írt 1830. október 21-i levele, melyben az irodalmi gentleman szerepét játsza biztosítja diszkréciójáról: „[s szabadságában fog állni a’ Tekintetes Úrnak minden tartalék nélkül, akár mellyik író felett elmondania itéletét, ’s ha kívánja hogy neve ne tudassék, férfiúi szavamat adom, hogy legbiztosabb barátaim sem fogják megtudni ’s munkájit nyomtatásra is önnön kezemmel írom-le.”<sup>79</sup> Ezek alapján a nyilvánosság számára elegendő volt annyit közölni, hogy tisztában van az *Auróra* Hollójának kilétével, mivel az almanach hivatkozott utolsó két kötetének szerkesztését már ő végezte. Ez adta számára az illetékességet, hogy közreműködjön a Holló-ügy megoldásában. Ezt egy hétköznapi olvasó, aki csak a *Figyelmezőt* olvasta, valószínűleg így látta, de ahogyan fentebb

77 KUNOSS Endre, „Írói ellenmondás”, *Figyelmező*, 1837. máj. 30., 174.

78 Az álnevek azonosítására lásd: VÖRÖSMARTY Mihály, *Összes munkái. Teljes kiadás*, kiad. GYULAI Pál, 8 köt., (Budapest: Méhner Vilmos, 1884–1885), 6: 390.

79 Bajza Kölcsynek, [1830. okt. 21.], in KÖLCSEY Ferenc, *Levelezés*, kiad. SZABÓ G. Zoltán. 5 köt. Kölcsy Ferenc Minden Munkái (Budapest: Universitas Kiadó–Balassi Kiadó, 2005–2017), 2: 298.



kitértem rá, Kunoss olyan információkat is kivehetett a szövegből, melyek arra mutattak rá, hogy érdekei védelmében az Aurora-kör lazábban kezelte a saját szabályait.

Joggal tehető fel az a kérdés is, hogy Vörösmarty miért használta a Holló nevet a *Nyilatkozásban*. Egyrészt azért, mert a név miatti feszültség alapvetően a két Holló-maszk miatt történt, így a nyilvánosságban szerencsésebbnek érezhette, ha azon a néven szólal meg, melyet elsődlegesen érint a kérdés. Ezt erősíti az is, hogy Kunoss választát úgy tüntették fel a címlapon mint az Ál-Holló nyilatkozását. Másrészt Vörösmarty költői státuszának védelme érdekében nem akart nyíltan konfrontálódni az újabb írónemzedék tagjával, Kunossal. Valószínűleg derogált számára az a tény, hogy ebben az ügyben az ifjabb író néven nevezze, ráadásul pont egy saját nevével közölt cikkben. Vörösmarty láthatóan erőfeszítéseket tett arra, hogy ne derüljön ki a nyilvánosság előtt a kiléte. Láthatóan Bajza is csak azt hangsúlyozta, hogy az *Aurora* Hollóját ismeri személyesen. Az *Emlény* esetében ennek elismerése fel sem merült részéről, amivel szintén alacsonyabb pozícióba helyezte az ifjabb író. Emellett Kunoss megjegyzése, melyben azt állítja, hogy nem akart egy ragyogó névnek ártani, finoman utalt arra, hogy ő is sejtette, hogy ki állt a másik Holló mögött. A vitában Bajza kivételével mindvégig álnéven nyilvánultak meg a Hollók, de nem tettek arra kísérletet, hogy a nyilvánosság előtt leleplezzék egymást, így mondhatni úriemberek módjára, a társadalmi státuszuk védelmében a diszkrét szerzői névhasználat szabályait betartva intézték el az ügyüket. Ebben a helyzetben a megnevezés azzal a veszéllyel is járhatott volna, hogy a nyilvános válasza kötelezett Kunoss felfedi, hogy az álnév mögött Vörösmarty állt. A két Holló kiléte azonban teljes titokban maradt a szélesebb nyilvánosság előtt. Ebben az esetben valóban érvényesült Bajza titoktartásra vonatkozó alapelve.

## KÖVETKEZTETÉSEK

A Holló-vita az Aurora-kör és a fiatalabb írók köréhez tartozó Kunoss Endre egyik kisebb csörtéje volt, mely arra mutat rá, hogy nemcsak az egyes szövegeket, hanem egyes írók nevét is el lehetett tulajdonítani, melyet egyszerre motiválhatott a név ere-



deti birtokosának lejáratása vagy éppen a tolvaj felemelése. Láthatóan az allonim vagy apokrif alkalmazása egyáltalán nem volt elfogadott az Auro-ra-körben. Bajza, Toldy és Vörösmarty különösen érzékenyek voltak bármiféle szerzői névhasználati kérdésre, így nem csoda, hogy ha a szándékos vagy véletlen okozta névbitorlás kérdésének tisztázása helyet kapott a *Figyelmezőben*. Esztétikai szempontból a sértett Vörösmarty különösen nagy hangsúlyt fektetett a változatos szerzői névhasználat alkalmazásának hangsúlyozására, és úgy vélte, hogy a megfelelő név kiválasztásában a szerzőnek eredetiségre kell törekednie. A szerzői névhasználat eszközét egyrészt arra használta, hogy elkülönítse a különböző nevek segítségével eltérő stílusban íródott és tematikában eltérő szövegcsoportjait; másrészt az újabb lírai hangokat úgy próbálhatta ki, hogy a saját nevével jegyzett írói munkássága mindvégig védve volt. Ebből a szempontból az általa alkalmazott gyakorlatot státuszemelő, a kritikát, az imázst és karrierépítést figyelembe vevő gyakorlatnak tekintem. Jogi szempontból Vörösmarty a kör más vitáihoz hasonlóan a birtokjogra, az etikai elvekre, valamint a közelmúlt meglehetősen kínos külföldi polémiájára, a Brauenthal–Auersperg-vitára hivatkozva próbálta meggyőzni arról a nemzet előtti nyilvánosságban Kunost, hogy mondjon le az eltulajdonított névről, különben a névbitorlás botránynyá fog fajulni. Ezek hatására Kunoss nyilvánosan visszalépett a Holló névhasználatától. Kunoss és Vörösmarty egyaránt megőrizték a hírlapi vitában az inkognitójukat, mivel a fiatalabb költőnek nem lett volna hasznára, hogy ha a nevéhez plágiumvád tapad, míg az idősebbet finom távolságtartás jellemezte. A vitában használt szerzői névhasználati megfontolások, az adott kommunikációs szituációhoz illeszkedve sokkal inkább a diszkrét szerzői névhasználat körébe tartoznak.